

"ANNABEL LEE" Е.А. ПО В ПЕРЕКЛАДІ МАКСИМА СТРИХИ (до проблеми перекодування поетичного тексту)

У статті здійснено порівняльний аналіз вірша Едгара По "Annabel Lee" з перекладом М. Стріхи. Аналіз проведено на трьох рівнях – форми, змісту та стилю – з метою ілюстрації поняття перекоду-перекодування.

Об'єкт нашого дослідження – оригінал вірша Едгара По "Annabel Lee" та його переклад, виконаний Максимом Стріхою. Метою є порівняльний аналіз вихідного та цільового текстів. Актуальність полягає у постійному інтересі науковців до проблем художнього перекладу [1; 2; 3]. Новизна роботи полягає у спробі цілісного та об'єктивного аналізу двох текстів з усіх можливих боків, на відміну від більшості аналогічних спроб [4; 5; 6]. Суть способу перекодування викладено в публікаціях [7; 8].

Едгар Аллан По – засновник жанрів детективу та тріллера, поет початку ХІХ сторіччя, якого в Російській імперії пізнали через франкомовні переклади Шарля Бодлера, американський автор, чия діяльність постійно й до сьогодні цікавить українських перекладачів. Дослідники його творчості зазначають, що він був не тільки типовим письменником романтичного напрямку, але й намагався створити собі типово романтичну біографію, тому багато моментів його життя до сьогодні час не знайшли реального підтвердження та ставляться під сумнів. Тематика його поезії теж добре укладається у рамки романтизму в поезії: це, перш за все, інтерес до смерті, протистояння героя-одинака всьому світові та ідеалізування коханої людини. При цьому кохання в його віршах дуже часто переплітається зі смертю, найчастіше – це опис почуттів до вже померлої дівчини. Але не тільки потойбічна тематика створює надзвичайний колорит поезії Едгара По, який виникає завдяки різноманітній палітрі художніх засобів. Він використовує чимало стилістичних прийомів, які роблять його твори мелодичними та забезпечують сильний емоційний вплив на читача, з одного боку, та ускладнюють завдання перекладача, з іншого. Серед таких прийомів – його знамениті рефрени, що можуть варіюватися із плином сюжету, алітерація, внутрішня рима та багата метафорика.

Для порівняльного аналізу ми обрали вірш Едгара По під назвою "Annabel Lee" [9] та його однойменний переклад, виконаний Максимом Стріхою [10]. Під час аналізу ми плануємо зупинитись на таких моментах, як: 1) додержання форми оригіналу за наступними параметрами: кількість рядків, ритм, система римування; 2) точна передача змісту твору; 3) стильові особливості перекладу та оригіналу.

1. Форма. Оригінал налічує шість строф: кількість рядків у 1, 2 та 4 – шість; 3 та 6 – вісім; 5 – сім. Система рими – ababcb (перша строфа); abcdbd (друга строфа); abcdbdeb (третя строфа); abcdbd (четверта строфа); abbabcb (п'ята строфа); abcdbdbb (шоста строфа). Треба зазначити, що у вірші спостерігається внутрішня рима, а саме: у третьому рядку третьої строфи – *out – a cloud*; кінець п'ятого рядку та середина шостого тієї ж третьої строфи – *came – away*; п'ятий рядок четвертої строфи – *came out – cloud* та кінець п'ятого рядка – початок шостого тієї ж строфи – *chilling – killing*; середина третього рядка – початок четвертого п'ятої строфи – *wiser – neither*; шостий рядок тієї ж строфи – *never – dissever*; перший рядок шостої строфи – *beams – dreams*; третій рядок тієї ж строфи – *rise – eyes*; п'ятий рядок тієї ж строфи – *tide – side*. Використаний метр – трьох- та чотирьохстопний анапест із ямбічними вкрапленнями.

Переклад налічує п'ять строф: кількість рядків у 1 строфі – дванадцять, у 2 та 5 – вісім, у 3 – шість, у 4 – сім. Система рими – abbbcbdbdb (перша строфа); abbbcbdb (друга строфа); aaaaba (третя строфа); abbbbbb (четверта строфа); aabaddaa (пята строфа). Треба відзначити, що хоча тип рими було змінено під час перекладу, але центром цієї рими виступає, як і в оригіналі, ім'я коханої дівчини – Аннабель Лі. Проте особливості лексичного шару не дозволили перекладачеві відтворити досить суттєвий перегук імені героїні та моря. Важко сказати, що для По було важливішим: фонетичний асонанс чи встановлення підтекстового зв'язку коханої з морем. Не можна виключити збігу обох факторів для поета, який із притаманним йому символізмом відчув у фонетичному переключу – переключі змістовний. Адже автор неодноразово підкреслює, що сама історія розгорталась на межі суші та моря, і така наполегливість дозволяє припустити натяк на буття героїв та їхнього кохання на межі двох світів – тутешнього та потойбічного. Якщо ж для поета була принципова саме морська стихія, тоді виникає ціла низка міфологічних асоціацій, зокрема з Афродітою, що вийшла з морської піни, вологість як джерело життя та образ усього суцього і т. ін. Тут і виходить на поверхню невольовимість поетичних смислів, про яку йшлося вище. Проте, перекладачеві вдалося ухопити один з перелічених мотивів, а саме – пограничність буття, яка втілила у нього у словосполученні *прибережна земля*, що повторюється неодноразово. Продовжуючи аналіз композиції вірша, треба зауважити, що внутрішня рима зустрічається в перекладі у першому рядку останньої строфи: *вишини – сніг*; п'ятому рядку тієї ж строфи: *течя – буду я*; також спостерігається гра слів: слово *зір* використано у двох смислах: як родовий відмінок множини *зорі* та як називний відмінок "зір людини", що надає твору поетичності. Використаний метр – трьох- та чотирьохстопні анапест та ямб.

2. Зміст. Перша строфа передана досить близько до оригіналу, хоча є деякі розбіжності лексичного характеру. Розгляньмо їх докладніше. Отже, в першотворі другий рядок описує місце дії як "королівство біля моря" – *In a kingdom by the sea*, тоді як переклад пропонує *В тій прибережній землі*. На наш погляд, чинна заміна зумовлена намаганням перекладача додержатися авторського метра, тобто має цілком об'єктивний характер; утім, втрата "королівства" дуже прикра, бо ця лексема переносить події у казковий світ, тим самим посилюючи романтичний настрій твору. Цікаво зазначити, що перекладач, напевно, усвідомлював цю втрату,

тому що *maiden* передав як *панна*, а *By the name of* – як *імення*. Завдяки такому варіанту йому вдалося зберегти підвищений, романтичний стиль твору, який здатен справляти таке ж враження на читача, що й оригінал. П'ятий та шостий рядки – *And this maiden she lived with no other thought / Than to love and be loved by me* – дістали такого відображення в перекладі: *Та панна любила мене, а я / Всім серцем любив її*. Перекладач в цьому місці змістив акценти: якщо в Едгара По дівчина "жила однією думкою – любити та бути коханою" ліричним героєм, то Максим Стріха перевертає ситуацію, і в нього більш закоханим стає ліричний герой. Але оскільки як в оригіналі, так і в перекладі обидві людини відчувають любов один до одного (що підтверджується подальшим текстом оригіналу), то можна сказати, що ця неточність не є принциповою та не порушує ані змістовний, ані стилістичний шар вірша. Цією фразою закінчується перша строфа в оригіналі, тоді як у перекладі перші дві строфи було злито в одну. Через цей факт та через визначені розбіжності ми можемо віднести проаналізовану частину цільового тексту до *перекодування з елементами перетворення*.

Друга строфа першотвору починається рядком із двома паралельними структурами: *She was a child and I was a child*, які створюють складносурядне речення з аналогічними членами, причому підмети простих речень виділено курсивом, тим самим привертаючи до них увагу. Переклад пропонує нам одне просте речення: *Були ми дітьми обоє тоді*, що змінює ритмічний малюнок рядку, хоча його смислове наповнення зберігається. Наступні три рядки не зазнали змін під час перекладу, а в п'ятому та шостому рядках ми знову бачимо розбіжності з оригіналом: *With a love that the winged seraphs of Heaven / Coveted her and me* та, відповідно, *І серафими позаздрили нам, / Уздрівши з небес її*. Український варіант у цьому випадку є дещо коротшим за англійський текст: у ньому випала інформація про "крила" серафимів, "заздрили їй та мені" було спрощено до *позаздрили нам*, а складнопідрядне речення оригіналу було замінено на складносурядне речення перекладу. Втім, цьому факту можна знайти об'єктивне пояснення, якщо поррахувати кількість складів вихідного та цільового текстів: у першому ми маємо 12 та 6 складів, у другому, відповідно, – 10 та 7. Отже, причина такого "скорочення" оригінального тексту – в більшій довжині українських еквівалентів у порівнянні з англійськими. Треба зазначити, що ані смислове, ані стилістичне навантаження твору не постраждало в результаті лексичних змін, упродовження перекладачем. Тому цю строфу можна класифікувати як *перекодовану*.

У третій строфі перекладачеві вдалося передати смисловий, стилістичний та лексичний шар тексту, вдаючись тільки до зміни порядку слів у третьому та четвертому рядках. Ця строфа – типове, стовідсоткове *перекодування*.

У четвертій строфі М. Стріхою було випущено другий рядок оригіналу: *Went envying her and me* не знайшло свого відображення в тексті перекладу, а перший рядок було розтягнуто на два: *The angels, not half so happy in Heaven* та, відповідно, – *Не знали янголи в вишині / Й півцастя мого та її*. Власне кажучи, саме через вимушеність розбити один рядок на два перекладач і "випустив" другий рядок вихідного тексту: у лексичному плані твір мав постраждати заради збереження стилістики та дотримання жанру балади. Також не знайшло свого відображення в цільовому тексті уточнення причини загибелі Аннабель Лі – застуда (*chilling*), яка не тільки вносить доповнення у смисловий бік вірша, але і створює додаткову риму на початку останнього рядка. Тому ми вважаємо, що переклад цієї строфи ближчий до *перестворення*, аніж до *перекодування*.

У п'ятій строфі у другому та третьому рядках цільового тексту було додано слів *стояли здалі*, що порушує смислове сприйняття твору. Словосполучення зі словом *немов* теж відсутнє в оригіналі; "демони з-під моря", які ми бачимо у По, перетворюються на *демонів з-під землі* у М. Стріхи; теперішній час оригіналу – на минулий час перекладу; визначення *beautiful* ("прекрасна Аннабель") не знайшло свого відображення в перекладі. Таким чином, можна зробити висновок про значні зміни, внесені до смислового та лексичного шару строфи при збереженні її стилістики. Отже, переклад п'ятої строфи є більшою мірою *перестворенням*.

Остання, шоста, строфа пропонує нам розбіжності на лексичному рівні при збереженні смислового та стилістичного шарів: так, "місяць" оригіналу було замінено *світлюю ніччю* перекладу; *And the stars never rise* перекладено як *Чисті промені зір; all the night-tide* – як *Плине днів течія; my darling, my life and my bride* – як *кохана, жона, наречена моя*. Не дивлячись на те, що "ніч" перетворилась на *день*, метафора автора, котру можна трактувати як *"приплив ночі"*, знайшла аналог у *течії днів*. Тому, дещо порушивши предметний зміст метафори, М. Стріха зберіг саму метафору, тобто поетичний смисл виразу. Інша справа – переклад шостого рядка строфи, де більш поетичне та всеохоплююче *life* змінюється більш конкретним *жона*. При цьому продовжується розібрана фонетична гра словами *Lee, sea*, до якої додається *lie, life*. Вони не прив'язані до одного й того ж місця у рядку і складають враження мерехтіння, відсутнє у вторинному тексті. Можна припустити, що віддавши перевагу старослов'янському "жона" замість побутового "дружина", перекладач спробував відтворити високий стиль цього рядка, бо українська мова не давала змоги створити еквівалентними лексемами аналогічну фонетичну гру. Оскільки метою наших міркувань є не оцінка якості перекладу з боку вдалих чи невдалих рішень, а його класифікація, зауважимо, що вказані зміни призвели до *часткового перестворення у межах перекодування*.

Втім, перелічені відступи від вихідного тексту не заважають адекватному естетичному та емоційному враженню читача, з одного боку, та не порушують художньої цілісності оригіналу, з іншого. Перекладачеві вдалося донести до україномовного реципієнта унікальний творчий стиль американського поета, завдяки чому його вірш зберігає неповторну ауру чужої літературної традиції та дозволяє доторкнутися до неї представнику іншої національної культури. Це сталося через дотримання ключових елементів поетичного мислення Едгара По, зокрема – повторюваності наскрізних слів та фраз, притаманної жанру балади, що наділяє вірш заворожливим характером; використання рядків різної довжини, які викликають у кожному випадку ефект несподіваності; нетрадиційна система рим тощо. Означені риси перекладу дозволяють класифікувати його як *перекодування з елементами перестворення*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галеева Н.Л. Параметры художественного текста и перевод // Галеева Н.Л.; М-во общ. и проф. образования Рос. Федерации. Твер. гос. ун-т. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 1999. – 154 с.
2. Топер П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения // Топер П.М.; Рос. акад. наук. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М.: Наследие, 2000. – 252 с.
3. Snell-Hornby M. Handbuch Translation / M. Snell-Hornby et al. – Stouffenberg, Tübingen, 2000. – S. 269–273.
4. Говердовский В.И. Перевод как кривое зеркало духа и культуры народа // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2000. – № 500. – С. 316–320.
5. Козлов И.А. Авторская метафора в поэтическом переводе // Теорія і практика перекладу: Укр. наук. зб. / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Вища шк., 1993. – Вип. 19. – С. 67–75.
6. Содомора П.А. Ритмічна організація Гомерової "Одіссеї" та її наслідування в українських перекладах // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Факультет іноземної філології. – К., 2002. – Кн. 1. – С. 226–233.
7. Перминова А.А. Перекодировка и пересоздание в переводе поэзии // Межкультурная коммуникация и перевод: Материалы V межвузовской научной конференции. Москва, 26 января 2006. – М.: МОСУ, 2006. – С. 251–254.
8. Перминова А.О. Перекодування при поетичному перекладі (на прикладі 130-го сонета У. Шекспіра) // Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції "Каразінські читання: Людина, мова, комунікація". – Харків: Вид-во ХНУ, 2005. – С. 144–145.
9. По Е.А. Аннабель Лі / Переклад М. Стріхи // Всесвіт. – 1998. – № 7. – С. 131–132.
10. Poe E.A. Annabel Lee / E.A. Poe // Poems. – Moscow, Raduga Publishers, 1998. – P. 190–192.

Матеріал надійшов до редакції 15.04.2006 р.

***Перминова А.А. "Annabel Lee" Э.А. По в переводе Максима Стрихи
(коэффициент проблеме перекодирования поэтического текста).***

В статье сделан сравнительный анализ стихотворения Эдгара По "Annabel Lee" с переводом М. Стрихи. Анализ производится на трех уровнях – формы, содержания и стиля – с целью проиллюстрировать понятие перевода-перекодировки.

***Perminova A.O. Edgar Poe's "Annabel Lee", translated by M. Strikha (to the problem
of re-coding a poetic text).***

The article gives a comparative analysis of Edgar Poe's Annabel Lee and its translation into Ukrainian, made by M. Strikha. The analysis is carried out on three levels – that of the form, contents and style – in order to illustrate the notion of translation-re-coding.